

In hart en nieren een democraat

Hub Noteborn

'In 1966 waren we ongerust over de politieke situatie in ons land. Over de verwarring en de ondoorzichtigheid. Het moet gaan over de invloed van de kiezers.' Hoe toepasselijk zijn die woorden van Hans van Mierlo (1931-2010) nu nog.

Op 3 februari 2009 speelde de vraag of er een parlementaire enquête zou moeten komen als onderzoeksmaatregel, om te achterhalen hoe Nederland in de Irakoorlog is terechtgekomen, of een gewoon onderzoek. Waarom werkten wij met de 'Bush-administration' samen om de wereld meer vrij te maken? Op de vooravond van het debat in de Tweede Kamer was Hans van Mierlo te gast bij het VARA-NPS programma Pauw&Witteveen. Dit interview typeert Hans van Mierlo als een authentieke man met hoogstaande ethische en morele principes die bovendien erg gepassioneerd was. Het liet een diepe indruk na, een van dé leermomenten in je leven. Als eerbetoon volgt een transcriptie.

Hans, Minister van Staat, windt zich op over de manier waarop Nederland in die oorlog is terechtgekomen. 'Waarom mogen wij niet weten hoe dat precies is gegaan.' Hij is boos, de ondoorzichtigheid irriteert hem. Hij herinnert de beide interviewers aan een eerder gesprek waar hij sprak over het gruwelijke kwaad wat een oorlog is. En het feit dat het kwaad is als je niet onomstotelijk de onvermijdelijkheid daarvan kunt aantonen. 'Dat is mijn gevoel over oorlog, het heeft zeker te maken met mijn leeftijd', zegt hij. 'Ik heb een heel sterk gevoel over het reusachtige kwaad dat je een volk aanricht als je daar binnenvalt. Een aanvalsoorlog. Wij hebben daar medeverantwoordelijkheid voor genomen en dat is nogal wat. Als je medeverantwoordelijkheid hebt voor kwaad dat wordt aangericht. Het is dan een terechte wens van het volk om te weten hoe dat gegaan is. Temeer omdat het in het hele buitenland is gebeurd. Overal is die notie. Het gaat om iets heel ernstigs en we moeten volkomen verantwoord zijn. En als de minister-president dat beter weet dan anderen, dat is zijn goed recht, hij kan het ook beter weten. Maar hij moet het volk gunnen om die wijsheid ook te krijgen.'

'En bovendien is er nog een andere zaak en dat is eigenlijk wat bij mij de meeste verontrusting teweeg brengt', zegt van Mierlo. 'En dat is dat het gaat over iets fundamenteels van onze democratie. Het recht van het volk om de waarheid te weten in ernstige kwesties. Dat is een van de oudste en misschien wel belangrijkste vrucht van de Franse revolutie of in ieder geval van het begin van de democratie. En dat is een grondbeginsel dat in beheer is bij het individuele kamerlid, en namens het volk uitvoert. Dat heeft in onze Nederlandse wetgeving gestalte gekregen in het recht om onder ede te trachten de waarheid te achterhalen over ernstige zaken. En wat ik nu zo erg vind, en ik kwam daarop, toen de leider van een van de regeringspartijen zei: 'we hebben het geprobeerd maar dat hebben we niet gehaald'. Daarmee zegt hij expliciet dat het hoort tot de onderhandelbare dingen, terwijl het nou typisch iets is wat niet hoort tot de onderhandelbare dingen. Zoals een aantal beginselen niet horen tot onderhandelbare dingen. Zoals het beginsel dat je vanuit de overheid niet probeert een vonnis te beïnvloeden. Maar ook dat je de scheiding van machten, die in ieder geval ongeveer 250 jaar geleden door Montaigne als een grondregel voor de democratie is bedacht. Vijftig jaar voor de Franse revolutie, 50 jaar voor de Amerikaanse revolutie die de leer als grondslag hebben genomen voor een nieuw maatschappelijk systeem: democratie. En die scheiding van machten betekent dat dit de enige manier is om breideling van macht tegen te gaan.'

'Ja nou, het gaat nog iets verder', stelt Hans. 'Het gaat erom dat scheiding van machten betekent dat er een controle en een macht is. Nu heeft Nederland een systeem waarbij al heel erg macht en controle op macht in elkaar gestrengeld zijn. Begint nu te lijken op een dodelijke omhelzing, want je ziet nu dat ten behoeve van de vorming van de macht, het kabinet, wordt afgesproken dat erop een bepaald punt deze controle niet geldt. Dat kan

niet, dat is het punt. Het kan niet! Daarom zeg ik er is iets veel ernstigers aan de hand, zo luchthartig springen wij om met de basisprincipes van onze democratie. Het wordt angstwekkend. In die hele discussie vind ik godzijdank wel terug dat mensen zeggen dat het parlement belangrijk is. Maar het gaat nog verder.'

'Het gaat over de roots, over de basis van onze constitutie. Controle en macht op dit punt, op het essentiële punt, en zeker als het over oorlog gaat. Ja, zoiets als oorlog, dat het godsonmogelijk is dat ter wille van de vorming van de macht, een kabinet, de controlefunctie uitgeschakeld wordt. En dat is mijn bezwaar. Er zijn nu eenmaal principes die niet onderhandelbaar zijn. Het gaat over mensenlevens. De PvdA fractieleider laat het toe dat een heel stuk oncontroleerbaar wordt. Het is onzedelijk iets weg te geven wat niet van een persoon is. Het is nog erger dat een fractie het goedkeurt; een nog grotere zonde. Ik bedoel het niet kwaadaardig. Maar mensen die de macht vormen vinden het wel fijn om niet zo op dat punt gecontroleerd te worden. Maar zij zouden het instinct moeten hebben te weten dat ze iets onzedelijks aan het doen zijn in democratisch opzicht. Dat een fractie zoiets weggeeft en zegt dat we het niet gehaald hebben. Dat kan niet.'

'De premier gaat er weer vanuit dat het parlement niet erkend wordt als degene bij wie de controle van de macht ligt. De bestuurder dient te erkennen dat het recht en de plicht bij het parlement ligt om namens het volk naar de waarheid te vragen. Nee, hier worden de beginselen geschonden. Een voorbeeld. Er wordt afgesproken dat er een ander beginsel geschonden wordt. Er wordt afgesproken dat in het belang van het land als er een vonnis dreigt dat het belang van het land zou schaden dat dan de regering zijn best zal doen om dat vonnis te wijzigen, te beïnvloeden. Dat is een afspraak die niet geldt, die is nietig. Zoals ook het verweer van de fractieleider van de PvdA 'ik kon niet anders, afspraak is afspraak' een nietige afspraak is om controle uit te schakelen voor een belangrijk deel van het functioneren van de macht. Dat kan niet! Het is niet aan hem; het is onzedelijk.'

'En dat is eigenlijk mijn bevlogenheid, dat komt daar uit voort, vooral als je de kleine zaken, normen en waarden zo belangrijk vindt, dan steekt daarbij toch schril af dat je bereid bent om zo over de grote normen en waarden - de des staatsman's lijkende waarden - om daarover heen te walsen. Ik denk dat men op dit punt een beetje de weg aan het kwijt raken is, wat elementair is in een democratie en wat niet', aldus Hans van Mierlo.

Marcel van Dam: 'Het verdriet wordt snel overgenomen door de vreugde dat hij er was' (10 maart 2010 in het programma Pauw&Witteveen). Ik sluit mij hierbij aan.